

№1 (20)

середа, 15 січня 2003 року

РОМАНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВИПЕ

Яг

Ціна договірною

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

СТО РЯДКІВ ЖУРНАЛІСТА - В НОМЕРІ!

Цера рома - майцера проблеми,

Со о Нейво берш ле роменге Українаге драбарепет?

Мало ромів - менше проблем, або Що рік новий ромам України віщує?

А скільки їх, себто ромів, є? Це питання не риторичне. Свіжий номер "Комсомольской правды в Україні" називає цифру, від якої мені стає смішно. За даними Закарпатського обласного управління статистики, станом на 1 січня 2002 року на території Закарпаття проживають 12131 циган (ромів), що становить 1% від загальної кількості населення області. Олександр Майборода, завідувачий відділом етнопольогії Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, у своїй статті "Етнопольогічна ситуація в Україні: регіональний вимір", опублікованій у збірнику матеріалів семінару-тренінгу "Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві", який 15-16 листопада 2002 року проходив в Ужгороді (Закарпаття), пише, що серед національностей, чисельність яких коливається між 40 і 100 тисячами, - цигани становлять близько 48 тисяч.

Отже, ромів у краї (Закарпатському) понад 12 тисяч. Словачки, якщо вірити обнародованій статистиці, - 7 329, що становить 0,6% від загальної кількості населення області. Але посудьте самі чи мають можливість навчатися у рідному Ужгородському національному університеті роми, аби, закінчивши його, кваліфікованими спеціалістами прийти у навчальні заклади? Мають, але вчатьсє хіба що одиниці. В 90-ті

роки на філологічному факультеті цього вузу відкрито відділення словацької мови, де готують викладачів на мові національної меншини.

Здавалося б, функціонування в місті обласного підпорядкування - Мукачеві - педагогічного училища, добра ознака того, що будуть там готуватися вчителі початкових класів, вихователі дитсадків. Де там! А можна ж набрати було за півстоліття бодай одну ромську групу. Благо, є з кого, бо діють кілька окремих ромських національних шкіл та зі змішаною формою навчання. До речі, при згаданому Ужгородському національному університеті працює факультет романо-германської філології (німці в області 0,3% від загальної кількості населення області). А протягом 7 років у м.Берегово успішно діє Угорський педагогічний інститут, який повністю фінансується угорською стороною. Він готує вчителів початкових класів та інших дисциплін.

Невелике число ромських студентів здобувають вищу освіту в основному завдяки сприянню (на гранти) міжнародного Фонду "Відродження". Він же фінансує й невідлі школи. Таких на пальцях двох рук полінчити в Закарпатті. Не набагато кращі справи в інших регіонах України.

Волелюбний, гордий і загадко-

вий народ рома піклується про дітей дошкільного віку, організовує дошкільні заклади та початкові класи з національною мовою навчання, готує найбільш здібних молодих ромів до навчання в загальноосвітніх середніх закладах. Асоціація ромів в Ізмаїлі в цьому плані веде значну роботу, як і товариства в Ужгороді, Харкові, інших містах. Але з певних причин чимало дітей та молоді не мали й не мають змоги здобувати загальну середню освіту. Тут одних зусиль Асоціації та товариств замало.

Сьогодні ми можемо говорити про пожевавлення соціальної, громадської і національно-культурної діяльності товариств ромів. Кількість товариств ромів в Україні зростає. Періодичне видання для ромів всеукраїнський народний двотижневик "Романі Яг", який виходить за сприяння Фонду "Відродження", намагається заповнити інформаційний вакуум - у Центральній, Східній та Південній Україні роми проживають дисперсно і рідше спілкуються між собою. Однак тираж газети невеликий, і до всіх громад України вона не доходить.

Населення України майже нічого не знає про історію, культуру, традиції та внутрішній устрій громад ромів. А це породжує різноманітні вигадки, міфи про ромів. Між тим в українських мас-медіа найчастіше мож-

на зустріти негативні матеріали про цю меншину. Доводиться тільки жалкувати, що представники влади часто приймають рішення з питань міжнаціональних відносин без урахування історичного досвіду, менталітету ромів тощо.

Задумаймося над тим, чому статистика називає цифру кількості ромів, яка явно не відповідає дійсності? Тогоріч на ромському форумі-з'їзді в Києві, називалася цифра в 8 разів більша (ї вона далека від реальності). Чи не як у тій приказці: "Мало ромів - менше проблем".

Не далі як перед Новоріччям авторці цих рядків довелось побувати в відомому в регіоні селищі Вилок на Закарпатті. В місцевій угорській школі розговорилися з деякими педагогами. Дізнавшись, що хочемо побесідувати з ромами, назвали дві вулиці, де вони компактно проживають. Правда, попередили: всі вони свого часу, боячись переслідувань, записалися ... угорцями.

Неподалік села Чорнотисова на Виноградщині, яке увійшло в історію, бо горезвісна повіль у Карпатах завдала йому нечуваної бди, - сюди приїжджав Президент Леонід Кучма, колишній прем'єр-міністр Віктор Ющенко, інші високі посадовці - на відстані кількох кілометрів розташувало-

ся невеличке сільце Дюла (Юлівка). До речі, чорнотисівці порадили журналістам "Романі Яг" (ми одночасно із Президентом та прем'єр-міністром навідувалися сюди і про це написали в критичному газетному розвороті "Полчимо дерева") неодмінно завітати сюди. Мовляв, тут усі роми переписалися на угорськє. Щоб жити без проблем. Отак, панове владоможці!

Закон України "Про національну меншину в Україні", під яким стоїть дата - 25 червня 1992 року і підпис нинішнього одного з чільних лідерів есдеків і тодішнього Президента України Леоніда Кравчука, має статтю 1, у якій записано буквально так:

"Громадяни України мають право вільно обирати та відновлювати національність. Порушення громадян у будь-якій формі до відмови від своєї національності не допускається".

Стаття - привід для роздумів. Гадалось, останній перепис населення розставить усі крапки над тим, а скільки ж ромів точно є? А у цій роботі (себто, перепису) бувуть задіяні й численні тодарства. Та не так сталося, як гадалось.

Отже, ще раз вітаємо наших читачів, усіх друзів газети з Новим роком і Різдом Христовим! Якось воно буде.

Юлія Зейкан

В наступному номері газети:

"І на пішохідному мості грав мій баян"

"Потяг з Мукачева в Освенцім"

"На Бориспільському шосе під Києвом"

"Таємничий світ І.Мазоре"

НЕЙВО БЕРШ! БАРО КРЕЧУНО!

Вітання

Цими святковими Новоріччя-Різдвяними днями з усіх-усюд - різних регіонів України, столиці нашої держави, з Чехії, Македонії, Бразилії, Ізраїлю, Албанії, Росії, інших країн надходять вітання "Романі Яг" і через неї - до вас, любі читачі. Окремі з привітань публікуємо. Всім добрим друзям газети наше щиро-сердечне спасибі!

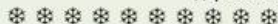
Раді були читати добру вістку від Дебори Гардінг, Вероніки Томки, Мартіна Емерсона, Моніки Рафаель, Аруна Йоші, Валдемара Калініна, колеги із "Ромінтерпрес", колективу БФ "Центру громадських ініціатив", Національно-культурної автономії "Рома Урал", Олександра Торохова, Зорана Дімова, Валерії Новосельської.

ШАНОВНА РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТИ "РОМАНИ ЯГ"!

Прийміть найщиріші вітання з Новим 2003 роком та Різдвом Христовим! Бажаю Вам міцного здоров'я, життєвої наснаги, здійснення усіх заповітних мрій. Вірю, що, об'єднавши наші зусилля в підтримці й реалізації реформаторського курсу Президента України Леоніда Кучми, ми зуміємо забезпечити поступальний розвиток України і нашого рідного Закарпаття. Щастя, радості, достатку й Божої благодаті Вам та Вашій родині!

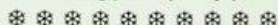
З глибокою повагою,
голова Закарпатської обласної
державної адміністрації
І.М.Пізак

ДОРОГІЕ КОЛЛЕГИ С РЕДАКЦІИ "РОМАНИ ЯГ"!

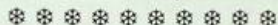
*Te aves sasto tai bahtalo!
Te avel tuke bahtalo o krichuno!
Te avel bahtalo o Nevo bersh!
Te trais but berch, Voja tai bukaria te del o Del!
But baht tai sastimos tire njamonge.
But baht sastimos savore Romenge.
Ashen Devlesa!*

Tumare - Georgi, Luba, Nadja, Volodja.

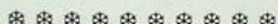
Спасибо Вам за Ваш труд, примите сердечные поздравления с Новым годом и Рождеством от меня и друзей, занимающихся цыганским служением.

С уважением, Марчук Елена.

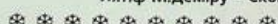

*Baxthalo Krescuno, baxt, sastipe thaj pacha, pe kadala swunki djes amare Dewleske, bishavav sa le Romenge thaj mure amalenge.
Te dell o dell baxt thaj sor sa le romenge kaj djutinen amare manushenge.
Te na bistras akana ande kadala djes, amare chore romen.*

Tumaro Rudko

O Romano Kulturakoro thaj Edukaciakoro Centro "DARHIA"-Skopje, R. Makedonia mangela tumenge bahtalo Krechuno thaj Nevo bersh!
Ляфіф М.Деміру - Скоп'є, Македонія

ВЕСЕЛОГО РІЗДВА І ЩАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ!

Bahtale nejve 2003 bershesha! Sastepe tai Baht
But baht tumenge sastepe savore Romenge per Luma, te avel lungo lacho trajo.

Олег Козловський,
Білоруська ромська діаспора

Любі друзі!

Прийміть наші вітання з Новоріччями Святами. Зичимо невечерного оптимізму, наснаги, творчих знахідок. Нехай наступний рік принесе вам тільки добрі новини.

Хай живе профспілковий рух!

Щиро ваша, Київська незалежна медіа-профспілка

Започатковуючи нову рубрику з нового 2003-го року, сподіваємося, що не лише наші активні читачі, мамо на увазі передплатників, а й всі, хто знайомиться з пресою (через сусідів, "ромську пошту", чи в інший спосіб) наділиле нам вирізки публікацій різних видань (із вказівкою джерел), на яких варто акцентувати увагу: А, можливо, вони почнуть журнالیстів "Романі Яг" на місця пойді.

СТОРІНКАМИ ГАЗЕТ: ВІД КАРПАТ І ДАЛІ

Гітана - дружина Баталова

"Комсомольська правда в Україні", № 206/45
Першого разу, як свідчить популярна газета, Олексій Баталов одружився ще школярем. Його судженою була однілітка-шістнадцятилітка Іра Ротова. Оформили одруження закохани, досягнувши 18 літ. Однак невдовзі, після народження доньки Надійки, розлучилися.

Любов (друга!) прийшла до популярного актора несподівано. Якось, потрапивши з другом цирк, який гастролював у Ленінграді,

Олексій Баталов побачив виступ Гітани. Фатальна циркачка була молодшою на 12 років, але це не зупинило актора, який приїхав у це місто на зйомки кінофільму "Велика сім'я".

Після народження доньки Маші, Гітана пішла з цирку - у доньки виявилось серйозне захворювання, яке уже 30 літ тримає її у візку. Олексій Володимирович Баталов любить мужню доньку, вить, що вона ось-ось встане на ноги. Улюблений мільйонами телеглядачів і, особливо телеглядачок, Баталов недавно вийшов із кардіологічної лікарні - у нього були проблеми з серцем.

До Нового Року і Різдва Христового - новий номер "Кгаморо" ("Сонечка")

Десятки дітей, які прийшли в конференц-зал "Романі Яг" на зустріч з Дідом Морозом та Снігуронькою, окрім інших подарунків, отримали й свіжий номер журналу, який ще пахнув друкарською фарбою.

На сторінках цього видання маленькі та юні читачі зустрінуться з відомим у світі співачкою і музикантом Петею Чорним, познайомляться з крихітною перлиною України - Танею Чуйко, яка померла у неповні 13 літ від страшною хвороби і залишила своїм друзям, в тому числі і романам, дві поетичні збірки. Вміщено і поезію Тетянки "Вірші до мами".

А тим, хто любить подорожі, видання пропонує матеріали про сонячну Болгарію та відкриття Колумбом Америки.

Публікуються різні захоплюючі історії, ігри, казки.

Примусово саджають на поїзд

"Репортер. Закарпатський прес-кур'єр",

21 грудня 2002 року

Зима найбільш нещадно вдарила по найнезахищенішому населенню - ромському. Чимало ромських родин змушені виїжджати, просити від людей у різні області України. У багатьох з них толерантно ставляться до негараздів, які переживає цей народ.

А ось правоохоронці Прикарпаття, мотивуючи, що "бажають" врятувати людей від замерзання постійно проводять рейди, і так званих бомжів поселюють у міській приймальник-розподільник. Багатьох тих, кого зустрічають на вулицях Івано-Франківська, примусово саджають на поїзд "Львів-Раків" і відправляють додому на Закарпаття. Однак люди звертаються знову в це місто.

Навесні таке примусове відселення ромів із облас-

На сцені - "Чорний циган"

"Старий замок".

Закарпатська газета, 5/12/2002

Завдяки грантовій підтримці міжнародного Фонду "Інституту відкритого суспільства" самодіяльний театр ромів з м.Ужгорода поставив мюзикл під назвою "Чорний циган". Прем'єра відбулася в Падьюні. Це було 2001 року.

В 2002 році теж була прем'єра - мюзикл під назвою "Весілля лаугара".

І ось уже певний час ведуться розмови навколо намагань керівника театру Віллі Папа перетворити своє дітище у професійний театр.

Словаччина

Відома ромська письменниця, основоположниця оригінальної ромської літературної творчості, Ілона Лацкова померла 1 січня 2003 року в Пряшеві. У березні цього року їй би виповнилося 82 роки.

Ілона Лацкова отримала за життя багато різних нагород і навіть пам'ятну медаль Хатама Софера, якою оцінили її заслуги в області документування наслідків ромського Голокосту. Ілона Лацкова народилася у містечку Великий Шаріш поблизу Пряшова. Врештешки зі страждань тамтешніх 400 ромів у 1942 році вона описала після війни у п'єсі "Палаючий циганський табір". Крім того, в її творчості є вагомий прозовий доробок - "Мертві не повертаються", "Блі круки", збірка оригінальних ромських казок на ромській та на словацькій мовах під назвою "Скрипка з трьох сердець". Написала також й цінну книгу мемуарів "Народжена під щасливою зіркою", яка, крім рідної ромської мови письменниці, вишла друком й на французькій, угорській, російській та англійській мовах. Останнє прощання з нею відбулося 4 січня 2003 року на міському кладовищі в Пряшеві.

За повідомленням TASR

Волгоградські скінхеги

засуджені за убивство ромів

Днями Волгоградський обласний суд виніс вирок сімом підліткам, членам угруповання скінхедів, обвинувачуваним в убивстві двох ромів. Лідер банди, студент педагогічного університету на звязському Чіпс, Олександр Сизов засуджений за убивство на 9 років в'язниці з відбуванням терміну в колонії суворого режиму.

Як передає РІА "Новини", інші шестеро підлітків - Денис Єрьсько, Андрій Конопальцев, Дмитро Єгоров, Максим Корнілов, Павло Анкіндін і Євген Карданов - засуджені на терміни від 5 до 9 років позбавлення волі. Їх визнали винними за ст.105 ч.2 КК РФ "Навмисне заповідання смерті, зроблене організованою групою з хуліганських спонувань чи національної ворожнечі", і ст.213 КК РФ "Злісне хуліганство з застосуванням зброї". Одного з обвинувачуваних Євгена Карданова, засудженого до п'яти років позбавлення волі, звільнили з-під стражі в будівлі суду, тому що він потрапив під амністію як неповнолітній.

У суді було доведено, що 5 серпня минулого року 20 - 30 підлітків, озброєних обрізками металевих труб, ціпками, каменями і ланцюгами напали на ромський табір, що зупинився в заплаві ріки Цариця. Четверо чоловіків ромської національності були побиті. Двоє з них померли від численних і серйозних травм голови. При обшуку в затриманих була вилучена література націоналістичного змісту.

Ірина Петракова

законодавчої бази, була прийнята ціла серія офіційних норм боротьби проти циганської (ромської) меншини. Про це чудово сказано в книзі І. Нопсок "Ромська історія в Німеччині: хронологія, що вела до катастрофи". З квітня 1928 року всі роми, починаючи з 6-річного віку знаходяться під поліцейським наглядом.

ЖЕРТВИ ГОЛОКОСТУ

Антиромська політика нацистів була направлена на винищення за расовою ознакою. Офіційна статистика свідчить, що близько 500 тис європейських ромів були знищені фізично, після того як

"Офіс для боротьби з ромською загрозою" був зачинений після війни, але його контори у Баварії продовжували працювати, а відділи "Жебрацтво" у межах поліцейських відділів індивідуальних станів продовжували працювати до середини 80-х років. З 1981 по 1990 рік Федеральне бюро кримінальних досліджень утримувало штат для збору інформації про рух ромів. Ця практика продовжувалась до жовтня 2001 року.

Тільки у 1956 році Федеральний Верховний суд Німеччини визнав факт переслідування ромів на расовій основі. Це рішення

римали громадянські права, як і інші мігранти в поліцейських установах. У 1982 році було створено Центральну Раду німецьких сінті і ромів за підтримки Федерального уряду, а 1997 році вони були визнані, як національна меншина. Уряд підтвердив наміри та зобов'язання поліпшити суспільний статус та інтеграцію ромів.

Проте лідери сінті і ромів стверджують про антиромські дії, що підтверджуються поліцейськими "превентивними" заходами РАСИСТСЬКЕ ставлення до ромів широко побутує у повсякденному житті з допомогою наклепниць-

НІМЕЧЧИНА: КОРИННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ В МИНУЛОМУ

СІНТІ І РОМИ

Сьогодні в Німеччині проживають дві великі групи ромів. Перша - це сінті, що прибула до Німеччини ще на початку XV століття. Розмовляли вони на одному з діалектів ромської мови. Друга група - це роми, що з'явилися в післявоєнний період у зв'язку імміграційними процесами та з району етнічних конфліктів, в першу чергу, з південно-східної частини Європи. Через те, деякі сінті наголошують, що вони не роми. Проте внутрішні суперечки не є для авторитетних спеціалістів та офіційної політики важливими, і вони зараховують ці групи до єдиного ромського етносу.

Немає точної цифри кількості сінті і ромів в Німеччині. Урядові посадовці вважають, що в країні проживає близько 70 тисяч сінті. Лідери ромських організацій вказують, що близько 100 тисяч ромів знаходяться нелегально в країні, а лише одиниці з них ма-

ють статус громадян країни або право на постійне проживання. Загалом загальна кількість сінті і ромів нараховується у межах 150-200 тисяч осіб. Тільки з 1970 року для ромських осіб, котрі мігрують, були розроблені урядові законодавчі постанови, а у 1982 році створений єдиний орган - Центральна Рада Німецьких сінті і ромів, який підтримується федеральними установами. З 1997 року (!!) сінті і роми визнані як національна меншина країни.

ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

Весь 600-річний період проживання ромів на німецьких землях (перші згадки у історичних хроніках належать до 1419 року) був часом боротьби проти ромської меншини. Наприкінці XV століття проживання ромів було заборонено більшістю муніципалітетами. У XVI - XVIII ст.ст. виходять ряд законів, які дозволяють навіть вбивати ромів. А в XIX - XX ст.ст. державна політика була направлена на створення

були пограбовані їх будинки, забрано майно. Вони були заслани у концентраційні табори, багатьох стерилізовано або піддано антиродиським медичним експериментам.

Фактичне число жертв ромської катастрофи є матеріалом дискусії. Називається цифра від 90 тисяч до 1,5 мільйонів. Щодо Німеччини - то вважається, що німецькі й австрійські сінті і роми у роки Другої світової війни з 40 тис. офіційно зареєстрованих, 25 тисч були знищені до травня 1945 року. Р. Кавчинський (член Німецького урядового Консультативного комітету з Національних питань) зазначає, що ті, хто активно діяв у період війни, знищуючи ромів, утримались на своїх посадах і після війни. Р.Піттер - ідеолог ромського питання, працював у Франкфурті до 1951 року. Його асистентка Є. Юстин залишалась почесним членом Німецького антропологічного товариства до самої смерті і т.д.

на переглядалось у 1963 році і було підтверджено, що компенсацію отримають лише ті, хто вижив після концентраційних таборів (!!) Компенсація за роботу працю до 2002 року залишається нерегульованою.

Офіційно геноцид щодо сінті і ромів був визнаний у 1982 році, але вони зазначаються як "другосортні жертви". А у травні 1985 року мер Дармштату заявив, що сінті і роми "осоромили честь Катастрофи". Ці слова були сказані на урочистостях, присвячених річниці визволення концентраційного табору Берген-Белзен. У 1999 році сенат м. Берліна заборонив створити окремі меморіальні музеї для сінті і ромів. Тільки у серпні 2002 року, після численних клопотань Тросса Тюнтера, був отриманий дозвіл на створення подібного центру.

СУЧАСНИЙ СТАН РОМСЬКОГО РУХУ

Лише у 1970 році роми от-

римали стереотипів, які формуються ще у школі. Немає об'єктивного і повного відображення про життя сінті і ромів ні у шкільних підручниках, ні у періодиці.

За період 1997-2000 років Центральна Рада подавала від 30 до 45 протестів проти авторів, що ображали та кривдили у своїх статтях сінті і ромів. Лише за 2001р. та першу половину 2002 року таких протестів було подано 37!

У більшості статтях, за дослідженням організації Katholische Zigeunerseelsorge, де друкувались матеріали про ромів, йдеться або про злочинні дії, або про міграційні проблеми ромів, що прибувають в Німеччину, або про незначні культурні події, але дуже мало статей, що вказують на щоденну дискримінацію, або інші сучасні питання.

Матеріал підготувала Євгенія Навроцька

"Амаро гіндо те пзутердьол пансіонато кай те джівен о рома..."

"Мрією відкрити пансіонат для обслуговування і проживання ромів Черкащини..."

За статистичними відомостями у Черкаській області (а не за паспортними даними), проживає близько чотирьох тисяч ромів. Офіційно наша Черкаська обласна громадська організація "Рома" розпочала роботу п'ять років тому. Маємо свої

регіональні відділення в м.Умані, очолюване Санделенко, в м.Золотоноші, очолюване В.Бамбулою.

Наше обласне і міське Черкаське товариство "Рома" очолює і активно веде роботу президент Юрій Вікторович Домбровський. Віце-президентом є Тавдіна Геннадівна Канарейкіна.

В м.Сміла організацію очолює Радж Крикуненко. Всі ромські організації працюють лише завдяки ентузіазму і енергії людей, які згуртовують навколо себе небайдужих до долі ромів людей. Поки що нам ніхто фінансово не допоміг, хоча б офіційно технічно.

Проте радує нас і перші успіхи на громадській ниві. При Черкаській обласній ромській організації на громадських засадах працює юрист В.Ігнат'єв. Влітку 2002 року він допоміг у суді

виправдати 15-річного юнака, якому інкримінувався злочин, за який хлопцеві міг отримати 4,5 року тюремного ув'язнення.

Які наші плани? Це - відкриття медичного закладу - пансіонату для обслуговування та проживання ромів Черкащини; організація патронажної служби та безкоштовної ідальні; залучення працівників освіти та культури до консультативної роботи в ромській громаді; відкриття недільної школи для дітей-ромів; для талановитої молоді виділити приміщення, аби у вільний час вони розвивали свій талант; для забезпечення ромів робочими місцями потрібно організувати ферми для вирощування коней та подальшого відкриття іподаруму.

Віце-президент ОГО "Рома" Т.Канарейкіна

ТРАДАС КЕ РОМА!

Поїхали до ромів!

Туристів, котрі вирішили провести відпустку в Латвії, місцеві роми запрошують у табір. Лідер латвійських ромів і один із керівників Всесвітнього циганського об'єднання - він же, до речі, депутат латвійського сейму - Нормундс Рудевич повідомляє, що Латвійська циганська організація

разом з туркомпаніями здійснює проект "Поїхали до ромів!"

Туристам буде запропоновано відвідати одне з 12 місць компактного проживання латвійських ромів і провести ніч у таборі. Вони покуштують традиційні ромські страви, послівають з ромами пісні біля багатя, покажуть-

ся на конях. Це дійсний етнотуризм, такий, який і повинен бути, - живий.

Ініціатива виїждна і ромам, і турфірмам. Для останніх це ще один спосіб залучення туристів, що зайвими не бувають. А роми чекають від цього проекту зміни негативних стереотипів, що склалися у суспільстві і створюють бар'єр, який перешкоджає сприйняттю їхньої культури.

NetTour.ru

АНДЕ УНГРІКО О ПАПО МРАЗО-РОМ НАЙ ІНКЕ АНДЕ МОДА

В УГОРЩИНІ ДІД МОРОЗ-РОМ ПОКИ НЕ В МОДІ

Ясного морозного дня поруч будови Торгового центру угорської столиці навколо Діда Мороза зібрався натовп дітлахів, аби погрітись біля відкритого вогню, купити в нього пакетик смажених каштанів та послухати його добрі жарти. Іноді він поправляє свою накладну бороду, з-під якої видніється його біла шкіра, й покупці весело сміються. Та якщо б в угорського Діда Мороза випадало під бородою виявилася смугла ромська шкіра, покупці були б шоковані.

Результати громадської думки, оголошені нещодавно по національному телебаченню, свідчать про те, що більше половини жителів Угорщини висловили б своє невдоволення та обурення, якщо б Дід Мороз чи, як його називають в Угорщині Дід Микола, якого запросили на Новорічну ялинку до дитячого садка, виявився б ромом. Дане соціальне дослідження було проведено в країні після того, як по телебаченню було показано святкування біля ялинки за участі Діда Мороза, який грався з дітками й роздавав їм подарун-

ки, а в кінці передачі зізнався, що він ром.

"Роми такі ж люди, як і всі інші", - плакати з подібними написами можна побачити в Угорщині на вокзалах, автостанціях. Такі заголовки красуються на шпальтах багатьох угорських журналів та газет. Дана акція проводиться в рамках програми "Програма Ц", направленої на боротьбу з дискримінацією ромів, яких в Угорщині налічується близько 8% від усього населення країни.

До цієї програми також підключилися й кілька місцевих євангелістських церков. Так, наприклад, нещодавно була перекладена на ромську мову Біблія. Священнослужителі цих церков закликають релігійних діячів взяти активну участь у даній програмі, у зв'язку з тим, що поки основний внесок у її реалізацію вносять лише громадські організації. Уряд також не наважується проявляти особливий запал щодо питань захисту прав ромського населення, остерігаючись наклепів на себе невдоволеність угорців.

Agnuz.info/Newlife.kz

ОФІЦІЙНО

Зберегти багатокультурну спадщину України

У другій половині грудня 2002 року в Києві відбулася Всеукраїнська нарада керівників національно-культурних товариств. Метою наради було висвітлення питань реалізації прав національних меншин в Україні.

У своїй доповіді "Державна політика етнонаціонального розвитку українського суспільства. Стратегія і реалізація" голова Державного Комітету України у справах національностей та міграції Г.Г.Москаль відзначив, що подібне зібрання керівників національно-культурних товариств, яких в Україні нараховується понад 780, відбулося вперше за роки незалежності України. Нарада - новий етап національно-культурного розвитку, інтеграції України, що обрала шлях європейського розвитку.

В Україні закладена правова база діяльності громадських організацій. В першу чергу це Закон України "Про національні меншини в Україні", Конституція України, "Декларація прав національностей України".

Ще у січні 2002 року затверджені комплексні заходи державної підтримки національних мен-

шин. Завершена робота по підготовці законопроекту "Про захист прав груп та осіб, що належать до національних меншин в Україні". Ведеться підготовка державної програми "Роми України". Виходять загальноукраїнські газети національних меншин України "Наша батьківщина" та "Форум націй". Держкомітет ставить перед собою завдання визначення динаміки змін у національній сфері України, підтримка діяльності національно-культурних товариств, відкриття центру національних культур в м.Києві, удосконалення існуючого законодавства та видання нових нормативних актів, більш тісна співпраця з народними депутатами.

Весь фінансовий бік підготовки та проведення наради взяв на себе народний депутат України, президент Асоціації національно-культурних об'єднань України О.Б.Фельдман. У своєму виступі "Громадські організації національних меншин як суб'єкт етнонаціональної політики України" він зазначив, що для роботи громадських організацій необхідна фінансова підтримка.

В суспільстві існують певні стереотипи та неприйняття окремих національностей, наявність стійкої антипатії щодо них. Соціологи Харківського національного університету ім. В.Каразіна провели дослідження стану відносин на Харківщині. Виявилось, що головним джерелом формування негативних стереотипів щодо окремих етногруп є ЗМІ. Тому необхідно формувати і підтримувати в суспільстві толерантний і національний мир, не допускати порушень прав національних меншин. Великою

проблемою в українському суспільстві становлять міграційні потоки. Створення Центру національної адаптації - це вимога часу.

На проблемах законодавчого забезпечення прав національних меншин України зупинився голова Комітету ВРУ з питань прав людини, національних відносин. Було зауважено, що Україна ратифікувала ряд міжнародних зобов'язань в сфері захисту прав національних меншин. Вони стали складовою частиною вітчиз-

няного законодавства. Складніше складаються умови ратифікації Європейської Хартії регіональних мов або мов національних меншин. Цей нормативний акт був підписаний і ратифікований, але Конституційний суд через технічні причини (порушення процедури ратифікації) визнав закон про ратифікацію неконституційним. Голова ВРУ закликав профільний комітет прискорити цей процес. Хоч є побоювання, що ратифікація Європейської Хартії може призвести до звуження статусу державної української мови. Важливим аспектом діяльності комітету є сприяння відновленню прав кримсько-татарського народу, реабілітації українців, що були депортовані з Польщі у післявоєнний період.

У ході роботи наради виступили представники національно-культурних товариств, науковці, народні депутати, які порушували питання толерантності, громадського миру в Україні, як політичної держави.

Вл.кор.

КЕ АМЕНДЕ - ЄКГ ТГЕМ У НАС - СПІЛЬНА БАТЬКІВЩИНА

Як би було чудово, якби роми та індуси спілкувалися частіше! Авже ж, адже у них так багато спільного...

Широ хочеться вірити, що колись така корисна і приємна можливість впливляється в реальне життя, і роми зможуть частіше зустрітись і спілкуватись з індусами, котрі надзвичайно близькі їм по духу, а головне - по крові.

Погодьтеся із цим твердженням, тому що предки ромів вважають своєю батьківщиною саме Індію...

Напевно, саме з цієї причини у середовищі ромів надзвичайно багато таких, хто з дитинства досконало володіє індійським мистецтвом, з цікавістю переймається неймовірно схожою звичаїв та традицій двох народів.

Мені, як журналістові, доводилось неодноразово зустрічатись з індусами, брати інтерв'ю для преси. Спілкуючись із ними, повір читачу, нерідко відчував, що нібито знаходжуся у цю мить не в Україні, а ... гадаю, зрозумілі... Коли вони дізнавалися, що я - ром, то запанувала атмосфера дружньої невимушеності, рідкісної відвертості, надзвичайної любязності.

Я серцем розумів: вони приймали мене за свого. Одразу, як і годиться серед ромів, пригостили справжнім національним індійським чаєм. Багато розповідали цікавого про своє життя і приголомшливу красу Індії. Звичайно, цікавилися життям ромів, які мешкають в Україні, ромською мовою.

На щастя, наша мова і мова хінді дуже близькі, в них багато спільного як фонетично, так і синтаксично. Та головне - вони однакові на звук, це просто неймовірне відчуття! Тому ми з моїми співбесідниками чудово розуміли одне одного. Якщо що ж і було трохи незрозумілим - підказували серця, які билися тієї миті в єдиному унісон... Втім, чого дивуватися? Адже, як зазначав вище, Індія - це і є батьківщина ромів.

Як сказав мені під час нашої зустрічі пан Вівек Сінгх Сенгар з Нью-Делі: "Леоніде, мої батьки розповідали в Україні живуть роми - то є наш народ. Коли тобі, синку, доведеться зустрітись із ними в Україні - привітайся, бо їхні діди-прадди були частиною індійського суспільства."

Так склалася доля, що тепер наші роми мешкають в Україні і нині нове ромське покоління народжується в тій державі, де сьогодні вони проживають. Я завжди пам'ятатиму ці батьківські настанови...

- Пані Рекхо, у нас всі роми обожнюють Індію...

- Я з радістю і вдячністю сприймаю ці слова - зізнання в любові до моєї країни. Те, що роми обожнюють Індію, - цілком закономерно, адже вони насправді також є індусами, як я і Вівек Сінгх. У нас, індусів, і вас, ромів, які проживають в Україні, є багато схожого і спільного. Зокрема, найголовніше: національні традиції, звичаї, культура, мова. Під час своїх поїздок до Кашміра я розповідала родині, що в Україні живе дуже багато ромів, казала, що коли бачила їх на вулиці у національному ромському вбранні, здавалося, що то є надзвичайно близькі мені люди.

- Пані Рекхо, а ви часто їздите додому?

- Ні. Але цього разу поїхала, тому що мій брат одружувався.

- То ви, напевно, вітали його піснями і танцями. Як це ми нерідко бачимо в індійському кіно?

- Я не танцюю, але, звичайно, багато співаю. У моїй сім'ї всі співають змалечку. Так само, як і у вас ромів.

- Пані Рекхо, про Кашмір роми знають лише з кінофільмів. Досі пам'ятають фільм "Любов у Кашмірі"...

- Звичайно, пане Леоніде, Кашмір - місто кохання. Воно вважається найкрасивішим в Індії. Розташований Кашмір у білосніжних горах, тут протікає цілюща, чиста ріка, яка носить назву Джелім. Будь ласка, пане Леоніде, приїздіть до нас у гості, одержите величезне задоволення від побаченої краси. І, звичайно, на власні очі переконаєтесь, що Індія, її народ і роми в Україні - єдине ціле. Тому що Індія - батьківщина ваших предків.

Цілком слушно вважаю, що пан Вівек Сінгх та пані Рекхо Коул не помиляються у своєму твердженні стосовно спільної батьківщини наших націй. Втім, хіба ми, роми, цього самі не відчуваємо?

Зі свого боку, мені дуже хочеться сподіватися, що у Закарпатській області, місцевим ромам дозволять зустрітись і спілкуватись з індусами, котрі перетинають кордон України і знаходяться у пункті тимчасового утримання прикордонниками...

Леонід Савицький,
Кіровоградська обл.

На світлинах:

Пані Рекхо Коул,
Вівек Сінгх та його родина.
Наш кореспондент Л.Савицький з Вівек Сінгх Сенгаром.

Хліцаке згавора

ДІТИ ВУЛИЦЬ

Напередодні Нового 2003 року я завітала в Ужгородський приймальник-розподільник для неповнолітніх УМВС України, який знаходиться на вул. Анкудінова. Мене привітно зустрів майор міліції, начальник цієї міліцейської установи Василь Юрійович Томишинець.

Тоді якраз доставили з Москви через Київський приймальник-розподільник чотирьох підлітків за жебракування.

Змучені, обідрані, брудні та голодні вони з острахом дивилися на працівників, які їх сюди привезли. Щоправда, чистота і хороша атмосфера, що панували доволу, трохи заспокоїла їх та й на мене вплинули позитивно, розвиваючи уявлення про "маленьку дитячу в'язницю".

Надавши вказівки підлеглим зайнятися дітьми, Василь Юрійович піднявся з мною крутими засніженими сходами у свій кабінет для бесіди.

Через годину ви цих малих бродяг не впізнаєте, - промовив Василь Юрійович, - приготувавши відповідати на мої запитання.

- Василю Юрійовичу, що таке приймальник-розподільник і як себе почують діти, потрапивши у цю установу?

Приймальник-розподільник в Ужгороді відкритий 13 червня 1947 року - це останній з приймальників, які були відкриті по всьому колишньому Союзу. Займалися тут спочатку безпритульними дітьми і влаштували в школи. З часом ситуація трохи змінилася. Зараз знаходяться діти від 11 до 14 років, які вчинили правопорушення. Їх можна поділити на чотири категорії, а саме:

а) діти, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність;

б) підлітки, які у віці до 18 років судами направляються у спецзаклади і спецПТУ. Це школи реабілітації з трудовим вихованням. Разом з атестатом зрілості вони отримують посвідчення певних спеціальностей (столяр, швачка, друкарка, слюсар та ін.);

в) діти, які самовільно залишили спецзаклад.

Остання категорія підлітків - це діти, яких згідно з Волгоградською угодою 1993 року країн СНД, повертають до їх постійного місця проживання.

Сюди потрапляють підлітки різних національностей, в тому числі й роми. Ми їх не виділяємо за національністю і меншинами. Вони для нас усі однакові: разом навчаються, сплять, займаються спортом і харчуються.

- Однак, Василю Юрійовичу, мене цікавлять ромські підлітки. Чи часто вони сюди потрапляють і яка їхня подальша доля.

Діти ромської національності меншини за останні три роки не потрапляли за рішенням суду (вчинення злочину). Потрапляють лише ті роми, яких доставляють із країн СНД за жебракування. Найбільше їм до вподоби великі міста - Москва і Петербург. Вони виїжджають разом з батьками, а потім губляться і починають жебракувати самі. Адже це споконвік у ромів вважалося одним із промислів. І тому нічого дивуватися. Нинішнє соціальне становище ромів змушує їх братися знову за таке ремесло. Найчастіше сюди потрапляють жителі Берегова, Берегівського, Свалявського, Рахівського й Ужгородського районів.

Взагалі останнім часом ромських дітей у приймальник-розподільник потрапляє небагато. Їх число зменшилося порівняно з попередніми роками. За період 2002 року сюди потрапили Іван П. (14 років), Оксана С. (14 років), Катерина І. (12 років), Зіна П. (14 років), Борис Л. (12 років), Василь Р. (10 років), Віталій А. (12 років), Наталія Г. (12 років) та інші.

- Чи можете навести кілька цікавих ситуацій із життя ромських "мандрівників"?

Дванадцятирічного Бориса Л. (Берегова, табір "Охремий хутір") привезли в Петербурга через Київський приймальник-розподільник за жебракування. Він виїхав з матір'ю 9-річним і перебував у Петербурзі понад 3 роки. За цей час забув ромську мову, говорив лише російською. З матір'ю розминулися і тому сам блукав по вокзалу. Його підбрала міліція і було з'ясовано, що Борис родом із Закарпаття. Таким чином потрапив він до нас у приймальник. Встановити його місце постійного проживання виявилось не просто, бо мати і далі блукала по Петербургу.

Довелося звернутися до ромських лідерів. На запитання ромською й угорською мовами він не відповідав, бо забув. І коли староста ромської громадської общини з Радванки заграв на гітарі, то хлопечко згадав мелодію і слова популярної ромської пісні. "Це наш хлопечко", - заявив Шоні-бані й запросив його додому. Коли привезли в Берегово, то він відразу зорієнтувався і знайшов свою оселю. На жаль, там проживала лише його бабуся.

Були у нас талановиті діти ромської меншини, брат і сестра із Рахівського району - 12-річна Марійка і 13-річний Петро. Це були такі акробати, співаки і танцюристи, які весь час веселили інших дітей і весь персонал.

- Пане майоре, яка робота з підлітками проводиться у вашому закладі?

Приймальник-розподільник розрахований на утримання 17 неповнолітніх. Кожного дня ведеться профілактично-виховна робота з підлітками, в основному тут працюють люди з педагогічною освітою. Такі, як Віталій Берей, Василь Плиса, Наталія Матвійчук, Микола Афанасенко та ін. У приміщенні тепло, світло, чисто. Є телевизор, книги, ігри, спортивентар, 4-разове харчування. Дітей вчать читати, писати, рахувати, а також проводять

спортивні заняття. Медичне обслуговування здійснює лікар Тетяна Лавкай. Кухарі Ганна Цап і Уляна Дранчак готують смачні страви. Продукти закуповуємо сама, а фінансування проводиться з місцевого бюджету. До 30 днів у приймальнику-розподільнику утримуються підлітки за рішенням суду протягом слідства для проведення профілактичної роботи і недопущення повторних злочинів.

чинів. Бо часом буває і таке, що неповнолітнього відпускають на підписку про невиїзд, а він за цей час зробить кілька повторних злочинів. Тому краще, коли дитина перебуває у нашому закладі, де проводиться профілактично-виховна робота, і підліток задумується, чи варто далі порушувати закон. Між іншим, останній злочин, який зробив ромський підліток Євген В. (крадіжка з магазину), був вчинений три роки тому. Всі інші в основному тут перебувають за жебракування.

Особовим складом приймальника-розподільника та іншими зацікавленими відомствами проводяться відпрацювання міст і сіл Закарпатської області, під час яких встановлюються діти, які займаються жебракуванням. Серед них були і ромські діти. Під час бесід з ними намагаємося встановити причини, які змушують їх жебракувати. Усіх цих неповнолітніх передаємо потім батькам, а якщо не вдалося встановити місце їхнього проживання, то відправляємо у с.Батьово Берегівського району і влаштуємо у дитячий притулок. Там підлітки перебувають до 90 днів, де надається їм медична і соціальна допомога. Далі, якщо й так не знаходять батьків, то влаштовують у школи-інтернати. Нашим особовим складом протягом

"О сікїбен сі шукарїбен анде бахт ай о ачагадінен анде бібахт"

(Демокріт)

"Виховання є окрасою у щасті й притулком у нещасті"

(Демокріт)

Рівень цивілізованого суспільства дуже легко визначити по ставленню до дітей. Якщо на Заході бездітні пари стоять у черзі за дітьми-інвалідами із сиротинців, то у нас сиротинці перемовнені дітьми із повних сімей. А від дитини з протягнутою рукою чимало перехожих нишком відводять очі... Раптово глухота до молитви про подаяння... Збайдуєжі обличчя до забулених дитячих жебраків. Звичайно, це не про вас!.. Звичайно, це не ви прискороте крок, прахочий повз маленьких прахочів!.. Просто безпритульні діти вулиць - це не ваша проблема. А тоді чия?

минулого року направлено у Батьовський притулок понад 60 чоловік.

Була й така історія. Направляли ми у спецшколу двох ромських хлопчиків. Коли вони стали дорослими, то прийшли до нас і дякували за те, що до них добре ставилися і спрямували їх на правильний життєвий шлях.

- Василю Юрійовичу, розкажіть коротко про себе.

звертаюся до них за допомогою і консультацією під час вирішення проблем ромських дітей. Дуже вдячний їм за допомогу, вони ніколи мені не відмовляють.

Тим часом нові мешканці приймальника й справді змінили до невпізнання. Поки ми розмовляли з начальником закладу, їх поміли у ванній кімнаті, нагодували, передагли у чистий одяг, який дстали як гуманітарну допомогу від фірми "Едельвейс" (її співзасновник Федір Федько не забуває і про дітей розподільника). Усі четверо підлітків - діти ромської національної меншини, які жебракували у Москві: Василь Р. (1992 р.н.), Василь Р. (1993 р.н.), Руслан Р. (1994 р.н.) з Рахівського району та Еріка У. (1987 р.н.) з Берегова. Швидко з'ясували від деяких їхню домашню адресу й поштаріються відправити до постійного місця проживання, аби Новий рік зустріли з батьками. А ті, які не змогли назвати свою адресу, потраплять у притулок в с.Батьово Берегівського району.

- І наостанку. Що побажаєте читачам газети "Романі Я" і працівникам Товариства "Романі Я" у Новому 2003 році?

Звичайно, здоров'я, тепла, успіхів. Нехай нескінченне людське щастя і добро оселяться у кожному домі. А діточкам щасливого дитинства, чистого мирного неба. Від цього залежить не тільки наше майбутнє, а й майбутнє нашої України.

Розмову вела
Волоха Опаленик

начальником приймальника-розподільника для неповнолітніх УМВС України. Одружений. Маю двох дітей.

А взагалі підтримую тісні контакти з усіма ромськими лідерами громадських організацій, в тому числі з Товариством "Романі Я" й особисто головою Товариства Аладаром Адамом. Часто

На світлинах:

Підлітки, які потрапили у приймальник за жебракування, перед сном у спальній кімнаті.

Спортивні заняття у дворі приймальника-розподільника.

Смачні страви кухарів приймальника-розподільника смакують малі "мандрівники".

Ми до порушників закону ставимось нетерпимо. Якщо так сталося, що якийсь представник нашої нації десь щось скоїв, то він повинен за свої дії відповідати перед законом. І тільки тоді, коли суд визнає винним такого громадянина, можна говорити, що ця людина - крадій чи наркоділець, чи вбивця.

"Не наша провина в тому, що народилися зі смаглявим кольором шкіри"

Прокуратура Черкаської обл.
м.Черкаси, бульвар Шевченка, 286
прокурору області
Литвину Олександр Михайловичу
Копія: редакції газети "Романі Яг"

Громадської організації ромен
"Аме Рома", м.Золотоноша,
вул.Максима Залізняка, 5

Заява

Громадська організація ромен "Аме Рома" з міста Золотоноша стурбована накладеними статтями в газеті "Молодь Черкащини" від 3-го та 10-го жовтня 2002 року щодо ромської нації. У статтях Володимира Ламаренка під назвами "Циганське щастя Олега Кочегарова" та "Циганську групу міліції впритул не бачить" автор на сторінках газети обкладає брудом та підозрами цілу націю. Натомість жодного прізвища, жодного доказу не наведено. Вже одне те, що ромську націю автор статті називає "циганми" свідчить, що автор та редактор газети не знають про юридичну відповідальність за образу ромського народу. Весь світ з 1970 року, після І з'їзду ромів в Англії, прийняв постанову про назву представників нашої нації - "романи", а слово "циган" є образливим для нашого народу. Хто-хто, а засоби масової інформації про це повинні знати.

Слід зауважити, що ми до порушників закону ставимось нетерпимо. Якщо так сталося, що якийсь представник нашої нації десь щось скоїв, то він повинен за свої дії відповідати перед законом. І тільки тоді, коли суд визнає винним такого громадянина, можна говорити, що ця людина - крадій, чи наркоділець, чи вбивця. А якщо будь-який громадянин України, котрий недолюблює представ-

ників нашої нації, буде закликати міліцію та інших громадян проти нашого ромського народу на сторінках великотиражних газет, то незабаром в нас розпочнуться конфлікти, а то й погроми.

Наводимо інформацію про те, що в Україні чисельність представників ромської нації щодо корінного населення є приблизно така: на 500 українців припадає 1 ром. І додаємо, що вже понад п'ятдесят років роми м.Золотоноша не вчинили жодного вбивства, тяжкого злочину. Також доводимо до Вашого відома, що за ті сотні років, що наші роми живуть в Україні та в м.Золотоноша наш народ майже забув свою рідну мову. Натомість говорять на українській мові краще, ніж деякі українці. Ми себе вважаємо громадянами України, і не наша провина в тому, що народилися зі смаглявим кольором шкіри.

Ми сподіваємося, пане прокуроре, на Ваш захист від подібних публікацій. Просимо Вас вжити заходів про подальше недопущення націоналістичних випадів автором статей Володимиром Ламаренком та редактором газети Олександром Меженюком. Сподіваємося також побачити на сторінках найближчих номерів газети вибачення вище названих людей перед ромським народом. В іншому разі ми будемо вимушені звернутися до міжнародного центру про права ромів в м.Будапешті та в інші міжнародні організації.

Сподіваємося на Вашу об'єктивність та справедливість. Чекаємо на Вашу відповідь.

Голова громадської організації
м.Золотоноша "Аме Рома"
В.М.Бамбула,
секретар громадської організації
м.Золотоноша "Аме Рома"
В.М.Мірошніченко

Прокурору
Придніпровського району м.Черкаси
старшому раднику юстиції
Заплотинському Ю.І.
Громадській організації ромен
"Аме Рома"

За вказівкою керівництва прокуратури області для організації перевірки та прийняття рішення в порядку ст. 97 КПК України, направляю заяву громадській організації "Аме Рома", щодо неправдивих, на думку заявників, публікацій в газеті "Молодь Черкащини".

Про результати перевірки прошу повідомити авторів у передбачений законом строк та прокуратуру області до 20.11.2002 року.

Начальник відділу управління
прокуратури області
радник юстиції В.О.Овсієнко

Начальнику відділу управління
прокуратури Черкаської області
раднику юстиції
Овсієнку В.О.
Громадській організації
"Аме Рома"
м.Золотоноша, вул.М.Залізняка,5

Прокуратурою Придніпровського району м.Черкаси проведено перевірку по заяві громадської організації "Аме Рома" щодо неправдивих, як на думку заявників, публікацій в газеті "Молодь Черкащини". В ході проведення перевірки доводи, викладені в заяві, свого підтвердження не знайшли.

01.11.02 р. прокуратурою району було відмовлено в порушенні кримінальної справи за ознаками злочину, передбаченого ст. 161 КК України за відсутністю складу злочину, на підставі п.2 ст. 6 КПК України.

Прокурор Придніпровського району
м.Черкаси
старший радник юстиції Ю.І.Заплотинський

Е бутві палю пгарбаріне (мударіне) ла романі фамілія Справа про підпал ромської сім'ї

Шановні читачі! Ми продовжуємо знайомити вас з ходом кримінальної справи з приводу підпалу ромських будинків у селі М.Кохнівка Кременчуцького району, Полтавської області представником правоохоронних органів майором І.В.В., за те, що сім'я Федорченків відмовилась торгувати наркотиками. Про це ми писали в газеті "Романі Яг" від 13 березня 2002 року. Той факт, що живцем були спалені 5 чоловік, серед яких були і діти - Юра, Сніжана, Міша - сколихнув громадськість Кременчука.

На ухвалу апеляційного суду Полтавської області про направлення кримінальної справи стосовно Н.О.Б. та Г.І.В. (справа про підпал будинків і людей ромської народності в селі Мала Кохнівка Кременчуцького району) на додаткове розслідування, було направлено касацийне подання прокурора

Подіємо витяг з "Ухвали суду від 11 грудня 2002 року" (прізвища з етичних міркувань змінені)

У матеріалах кримінальної справи (а.с.44-45 т.1) є висновок службової перевірки, яку стосовно І.В.В. провів заступник начальника БВВ Полтавської УВБ

ТубОЗ МВС України М.Т.Ілляшенко. Однак самі матеріали цієї перевірки відсутні в справі, тому потрібно провести їх виїмку та приділати до справи.

В клопотанні представника потерпілого про допит свідків, яке не виконане слідчим до кінця (а.с.348 т.3) вказувалося на те, що жінка В. впізнала свого колишнього чоловіка та його автомобіль "Москвич", на якому приїхав І.В.В. та двоє невідомих, що вчинили підпал. Тому необхідно встановити хто жінку та її чоловіка і допитати по цих обставинах і пред'явити їм на впізнання І.В.В., Н.О.В. та фотокартки інших обвинувачених - підозрюваних в підпалі будинків, а при їх затриманні і їх самих безпосередньо.

Слід встановити і допитати як свідків медичних працівників швидкої допомоги та лікарів, які надавали допомогу Л.З.М., Л.В.С. про те, чи розповідали потерпілі що-небудь про обставини пожежі та про те, хто її скоював.

Необхідно встановити і допитати пожежників, які гасили пожежу в будинку по вул. Садовий, 101 в с.М.Кохнівка про те, що пояснювали про її причину останній потерпілий та потерпілий Ф.Ю.І.,

а також їхні сусіди і родичі, встановити та допитати по цих обставинах.

Зі слів Ф.Ю.І. і свідків С.Є.В. та О.В.П., гасив пожежу і рятував потерпілих не тільки останній, а й інші родичі постраждалих і сусіди, в тому числі Г., П., В., всього 15 020 мешканців с.М.Кохнівка.

Крім того, необхідно перевірити, чи не було серед них очевидців підпалу будинку та чи не бачив хто-небудь з них, як підходили до нього і покидали його Н.О.Б., І.В.В. та інші особи.

По епізоду підпалу будинку В.М.В., що знаходиться по вул. Шкільній, 13 в с.М.Кохнівка, також необхідно встановити та допитати по аналогічних обставинах пожежників та свідків, що гасили пожежу і в цьому будинку.

Перевірючи можливість І.В.В. бути причетним до підпалу будинків, слід перевірити, чим він займався вранці 28 жовтня 2001 р. та з ким зустрічався і за яких обставин. Також потрібно з'ясувати, чому І.В.В., працюючи в Кроківському РВ м.Кременчука протягом з 1 червня 2001 р., займався оперативно-розшуковою роботою в Кременчуцькому районі та чи мав він на це повноваження і хто йому їх надав.

Сам І.В.В. в судовому засіданні не заперечував того факту, що неодноразово протягом 2001 р. був в с.М.Кохнівка Кременчуцького району і 4-5 разів був у будинку Ф.Ю.І. та розшукував невістку Л.З.

Свідок С.Є.В. повідомила в суді те, що остання скаржилась на те, що затримувалась працівниками Кроківського РВ, а також, що їй були спричинені тілесні ушкодження на руках.

В.Дідичин,
юрист

ЗВЕРНЕННЯ

До правового центру
"Романі Яг"
(м.Ужгород)

Шановний пане Аладаре!

Звертаємося до правового центру "Романі Яг" з вимогою про захист прав і свобод ромів. 17 грудня цього року в м. Мукачеві працівниками міліції був виявлений труп жінки зі слідами насильницької смерті.

Після цього в ромському таборі м. Мукачева почалися масові затримання з боку правоохоронних органів. Людей ввечері, близько 17⁰⁰ години розміщали в міліцейській машині і масово ввозили в міський відділ міліції м.Мукачева. Багато з затриманих були легко одягнені, оскільки їм не вдалося надати можливість взяти з собою теплі речі, і в такому стані їх тримали на підвір'ї та в коридорах Мукачевського міського відділу міліції. До речі, цими днями на вулиці було близько -10° С. Кількість затриманих постійно змінювалась, і в наступні дні затриманих тримали не на підвір'ї, а в коридорах до дня цієї заяви.

Більшість затриманих під час допитів зазнали тілесних пошкоджень. За їх словами працівники міліції завдавали удари бігачами, кийками, руками.

Деякі з затриманих та допитаних досі знаходяться в своїх домівках перелякани і з важкими слідами побиття та міліцейських тортур.

За добу було допитано близько 50 ромів.

Юридичний правовий нігілізм ромів породжує неправомірні дії працівників міліції і їх безкарність, а натомість подібні випадки порушень прав людини породжують безвір'я в правосуддя та справедливість правоохоронних органів держави. Нашим людям важко пояснювати, що працівники міліції та прокуратури поставлені для того, щоб захищати нас

від протиправних посягань. Ми намагаємося співпрацювати з органами влади і жодним чином не конфліктувати з правоохоронними органами. Проте в більшості випадків працівники міліції самі провокують порушення і грубо ставляться до людей і після цього вимагають бути законослухняними.

Ми просимо Вас провести відповідні розслідування з метою недопущення подібних правопорушень стосовно ромського населення з боку працівників міліції.

У разі, якщо ром скоїв злочин, нехай він відповідає перед законом, проте інших порядних представників ромської народності не повинні ображати, або, більше того, бити чи обвинувачувати, що він такий самий злий тільки тому, що народився ромом.

Сподіваємося на Вашу принципиовість та справедливість при розгляді даного звернення і віримо, що працівники міліції винні в порушенні прав ромів м. Мукачева будуть покарані.

УПЦ КП Церква
"Івана Хрестителя"
І.Л. Шекета
(м.Мукачево)

Куратор реформатської
Церкви (м.Мукачево)
Горват Діопа

Старший пастор
Церкви "Живого Бога"
(м.Мукачево) М.М.Балко

Пастор місцевої Церкви
"Живого Бога" (м.Мукачево)
І.М.Йонаш

Книга в газеті

Аладар АДАМ,
Юлія ЗЕЙКАН,
Євгенія НАВРОЦЬКА

Парно бар ай кало кінно

Білий камінь з чорної катівні

**Е ПГУВ МІШКІЯС ПЕС
О РАТ ФУЛИЯС ОПРАЛ
ЗЕМЛЯ РУХАЛАСЯ І КРОВ ВИСТУПАЛА НАВЕРХ**

ОСКОЛОК УБИВ БРАТА

Мені було 14 років, коли фашистські нелюди окупували наш край. Велике горе прийшло до ромів. Ми жили на Мочарі, зараз мікрорайон "Шахта".

З перших же днів це місце було оточене колючим дротом, створено гетто. Ромів, котрі були більш-менш здорові, мобілізували на різні примусові роботи. Мій батько на той час уже мав понад 50 років, але його разом з матір'ю вигнали з дому в тому одязі, в якому вони були і відправили на риття траншей. Під лісом стояла зенітна частина і наказ на будівництво укріплень йшов від військового командування.

Жили ми бідно. У батьків нас було четверо. Мою старшу сестру фашисти побили і всіляко знущалися з неї. Я у свої чотирнадцять років змушена була виконувати найчорнішу роботу. Старший брат

Янчо був дуже гарним хлопцем. На нього ще до приходу німців задивлялися дівчата. Мав гарне волосся. Собою поставний, мов намальований. Німці теж хотіли його забрати до батька, але одного вечора солдати розклали вогнище, розважались, кидуючи у нього патрони, набої та інші вибухові речовини. Вибухи, нічні розваги привернули увагу підлітків, які зупинились неподалік і спостерігали за цим вар'яцтвом. Раптом один з вибухів, що був досить потужним, шматком заліза смертельно вдарив у груди Янчо. Виявилось, що осколок потрапив у саме серце. Брат помер.

Довгі місяці батько з матір'ю рили у багатьох містах траншеї, окопи. Ми - діти та підлітки шукали собі їжу на сміттєзвалищі, що був неподалік від табору. Дуже шкода, що виснажлива праця звела батька у могилу. Невдовзі померла і мама.

Тепер я залишалася одна з усієї родини. Померли сестри. Прибудова до будинку, де я жила у таборі по вулиці Тельмана, згоріла, а з нею усі речі і документи. Пенсію не могу отримати, бо документи не могу роками поновити через відсутність коштів. Живу з того, що подадуть люди.

*Із розповіді Єлизавети Косору,
жительки ромського табору
по вул.Тельмана в м.Ужгороді*

ДОКУМЕНТ ПРО ПЕРЕБУВАННЯ В ТАБОРІ - ПОРВАЛИ

- Моя мати - Юлія Каналаш, а батько Федір Тейфел. У сім'ї було 10 дітей. Старший Іван 1910 р.н., Олександр - 1912, сестра Ерні - 1915, Федір - 1919, я - 1921, Йосип - 1924 р.н., помер. А ще був Карло (1932), Амаля (1928), інші.

Батько виготовляв цеглу, глиняні вальки, працював на полі, жили в маленькому будиночку (одна кімната і кухня). Я працював на будівництві.

Тільки чотири класи ходив у школу, що була розташована біля церкви. Батько дуже пив, тому я рано пішов працювати. Йосип та ще троє з нашої сім'ї закінчили по 8 класів.

У 1941 році ромів не турбували, а у 1942 році, у жовтні місяці, забрали мене в армію. Збірний пункт - військовий госпіталь. До 1944 року служив санітаром у госпіталі. Я порався біля хворих, які не могли ходити. Це були угорські солдати. Спав у казармі. Платили 3-5 пенгів, давали гроші на цигарки, та на речі першої необхідності.

У вересні 1944 року мене відправили на фронт. Вдома залиши-

Драбаріне катаре Рага Поради віг Рага

з 14 по 28 січня

Ось ми з вами уже в новому році. Є така прикмета, що перші 12 днів року символізують 12 місяців, тож кожен може прогнозувати своє майбутнє, згадавши ці дні. Також ця прикмета вірна і для 12-ти днів після нашого дня народження.

Овен - будьте уважними на роботі, бо маєте скритих ворогів, які тільки й чекають на вашу помилку. Дуже добре підуть комерційні справи, можна вкладати гроші навіть у ризиковані проекти. Будете помічником у налагодженні чужих сімейних стосунків.

Телець - дуже приємна зустріч, що відбулася наприкінці року, стане вам у пригоді. Важливі справи можете зараз трохи відкласти, приділіть увагу родинам та

відпочиньте. Те, що ви зараз придбаєте для дому, буде корисним та довговічним.

Близнюки - трошки послабте контроль за членами вашої родини. Корисно почитати щось не дуже для вас звичайне, або навіть зайнятися серйозно навчанням. Останнім часом ви проявили себе дуже щедро людиною, але не дайте сісти собі на голову. Час серйозно замислитись над вашим майбутнім і, можливо, зробити ставку на зміну місця проживання.

Рак - не робіть поспішних висновків, особливо це стосується вашого особистого життя. Скорпіони - це зараз ваші захисники, а Леви або Стрільці можуть надавати матеріальну допомогу. Далека дорога може відбутися, але будьте обережні, зате після повернення ви переконаєтесь, що всі на вас дуже чекали. А якщо ви працюєте з людьми, то на вас чекає визнання саме у січні.

Лев - зробіть ревізію у ваших матеріальних справах. Можливо, щось треба змінити, або навчитися економити. Не загострюйте стосунки з Стрільцями, приділіть увагу Терезам, а ваше соціальне становище вони поліпшать. Подорож може не відбутися, перешкодають важливі справи і не дуже добре здоров'я родичів. Маєте поруч по-справляльному закохану в вас людину.
Діва - досить хворіти, на це у

вас немає часу. Зараз ви - спонсор, тому подіться нікуди. Не слухайте плітки, живіть своїм розумом, а його, як раз, у вас вистачає! У найближчий тиждень має з'явитись ваша довгождана родичка, правда її візит має певну мету. Приблизно 20 січня можете скласти корисну угоду, але її результати отримаєте пізніше.

Терези - можливо, те, що ви зараз відчуваєте, і є справжнє кохання? Але не руйнуйте старі стосунки ні в якому разі. Трошки можете розважитись, але так, щоб не постраждали ваші родичі і серцево-судинна система. Якщо вам вдасться заручитись підтримкою Козерогів, уважайте, що всі сумніви позаду, але й попереду тяжка праця та невеликі доходи. Обов'язково зробіть собі невеличкий подарунок!

Скорпіон - вас підтримують, але ви не дуже поспішаєте. Чому? Вашої енергії вистачить на цілий табір, а ви дозволяєте собі паузу. Допомогу чекайте від медиків або хіміків. Не дуже безпечно зараз займатись обміном або продажем. Зате вигідно повернутися до давніх невіршених справ і завершити їх.

Стрелець - насамперед дуже уважно прислухайтесь до порад свого серця, а воно зараз саме подає сигнали небезпеки. Не треба скандаляти, щось кардинально змінювати. Гаманець ваш трохи потоншав, але ж ви отримали від цього задоволення! На вас чекає подорож, скоріше, на Захід. Напустопорожні теревені не звертайте уваги, це від задрощів. Може початися новий роман, дуже серйозний.

Козеріг - ваш час триває. Не погано було б відпочити та змінити місце перебування. Десь числа 19-20 знову чекайте гостей. Таке враження, що цьому не буде кінця, але повага до вас справжня! Трохи перевірте кардіограму. Можете спробувати сили в літературній творчості, або хоч поспілкуватися з письменниками, це буде корисно.

Водолій - сумлінна праця принесє результати. Розваги залиште на початок лютого. Не охолоджуйте горло та знайдіть зручне взуття, від цього залежить ваше здоров'я. Будьте делікатнішими зі своєю родиною, бо їх матеріальна допомога тепер не буде зайвою.

Риби - збирайтеся у подорож, вона не буде дуже збитковою для вашого бюджету, але і не принесє солідного прибутку. Від свого давнього партнера отримаєте вигідну пропозицію, можна погодитись. У особистому житті щось не все гаразд, але тепер багато що залежить саме від вас!

Старі люди кажуть, що з 19 грудня по 19 січня над нами відкривається небо. Зараз дуже сприятливий час для ворожіння, але треба це робити дуже обережно. Найкраще буде звернутися за допомогою до наших бабусь або матерів, які на цьому добре розуміються, адже у народу рома ворожіння та знахарство має давні традиції та свої національні секрети. Це наше багатство, наша культурна та етнічна спадщина, яка має бути збережена та примножена.

Вітаємо з ювілеями!

У день Різдва Христового, 6 січня, відсвяткував 75-річчя старіший раміс м. Чопи, голова Ужгородського районного товариства "Романі Я" Рудольф Калмаювич Салко.

Редакційний колектив газети щиро вітає Вас з ювілеєм і зичить міцного здоров'я, оптимізму, гармонії в душі, успіхів на громадській ниві!

Ділями виповнилося 50 літ золоті культурно-просвітницького товариства "Ром сам" Аладару Папу. Щиро вітаємо ювіляра, бажаємо любові, родинного благополуччя, здоров'я, успішних гараздів, щастя, наснаги у роботі!

Редакційний колектив "Романі Я".

лася дружина Йолана (одружився 1939 року). Вона разом з іншими ромками переходувалася в лісі. Жінок переслідували, принижували.

Спершу всіх мобілізованих привезли в м. Коложвар, що у Румунії, далі перевезли в с. Тордосентласков.

Коли до влади прийшов Салаші Ференц, ромів, румун-напівциган відправляли на примусові роботи: копати канами, бункери. Нас було 10-15 чоловік. Згодом відправили в Угорщину у м. Кишуйсалат, а далі в Тисонано. Там розміщувалися трудові табори. Холодно й голодно в них було. Від тяжкої праці люди помирали. Виснаження також призводило до смерті.

Одяг нам не видавали. Ходили у тій формі, у якій були в армії. Тому, коли прийшли радянські війська, вони не розібралися що й до чого і нас взяли в полон і далі прямим етапом з німцями повезли в табір до м. Дабрецен. Там всіх, так би мовити, розсортували. Так я потрапив у Курск, де був рік. Працював на полі, а зимою добували торф. Від тяжкої праці захворів на очі. Через це був відправлений додому уже з Калуги в 1946 році.

В Ужгороді отримав документ про своє перебування в таборі, але в Мукачеві його забрали і порвали. То відбувалося у серпні 1946 року. Тоді багато людей їхало через Берегове, Мараморощігет.

Дружина чекала на мене. Ми виховали трое дітей і двоє хлопчиків. Нині у мене 9 онуків, 5 правнуків. Часто розповідаю їм про пережите.

Із спогадів Миколи Федоровича Тейфела, 1921 р.н., м. Мукачево, вул. І. Франка, 82

-21-

ПІШКИ ДІСТАВАВСЯ ДОДОМУ

У лютому 1944 року я був мобілізований на сільськогосподарські роботи в місто Медвегедеш. Нас, ромів, було двадцять чоловік. Одного рома поставили олгасдом (Лакатоша Василя Васильовича), а газда був Космеда Василь. Ми там обкопували кукурудзу, картоплю, квасолу, косили сіно. Я працював ковалем. Кував коней і лагодив вози для фронту. Приблизно у серпні місяці 1944 року отримав повістку (бегівуат) в армію, але уникнув призову і прийшов пішки додому. В дорозі був тиждень, харчувався фруктами. Але вдома переночував у батька лише одну ніч. Наступного дня мене забрали і відправили в Мукачево, у табір. Там було близько 3000 ромів. Табір знаходився там, де зараз обласна дитяча лікарня. Весь табір був обгороджений колючим дротом, виставлені пости і собаки вартували його. Нас годували кмином і давали по дві картоплі або одну кружку супу на день. Один раз на три доби мали по 10 грамів хліба. Заборонена зона - 10 метрів до колючої огорожі. Хто наближався ближче до огорожі - відразу стріляли. А якось спостеріг: земля рухалася і кров виступала наверх. Виявилося: постріляних людей просто присипали землею. Деякі ще були живі. Однієї ночі (в листопаді 1944 року) нам оголосили: "Розбігайтесь, хто куди бачить". Охорона була знята, і ми всі кинулися тікати, хто куди. Ми такі були раді, що це неможливо описати. Я прийшов пішки додому.

Трудився ковалем, щоб наблизити День перемоги. В 1949 році почав працювати в кузні радгоспу ім. Ватутіна, де трудився до 1988 року.

У 1985 році я одружився з Марією Дмитрівною Мудранинець і змінив прізвище на Мудранинець. Нині проживаю по вулиці Шевченка, 82 у селі Великі Ком'яти. У 1989 році моя дружина померла. Від того часу живу один. Пенсія - 117 гривень, на яку неможливо прожити. Я просив би Закарпатську ромську організацію "Єдність", товариство "Романі Яг", щоб порушили і клопотали (звернулися у Медвегедеш, Майорня 88), аби мені оплатили за рабський труд. Тоді працював по 16 годин на добу. Я і мої товариші не отримали ні копійки. А зараз ця допомога підтримала б трохи.

Із спогадів Івана Йосиповича Галамбіци, 1923 р.н., с. Великі Ком'яти, Закарпатська обл.

-22-

Романо чачіне

Лаче манушеске саворо гін (сі) лачо.

Добрий людині все добре.

Со тутар аврі джал, еквар ке туге авела палпале.

Що від тебе йде, колись до тебе повернеться.

Лачо гіро джал дур, лачачо гіро джал дуредер.

Добра спаяна йде далеко, погана ще далі.

Аврескоро чгаво, мійро чгаво -- те хал камен сол дуй.

Чуже дитя, моє дитя - їсти хочуть обидва.

На ча те лел, ай ві те дел.

Не лиш брати, а й дати.

Андре чгіб нане кокал.

Язык без кісток.

РОМАНИ ЯГ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Ресстраційне свідоцтво серія КВ №5477 від 20.02.2002 р.

Шеф-редактор **Алард АДАМ**
Редактор **Варенія Навроцька**

Редакція не знімає поділей позички авторів. За точністю наведених фактів відповідальні автори. Редакція зберігає за собою право виправити помилку і скорочувати матеріал. Повний або частковий червонок тексту вважатиметься доволелітєльним лише о гисалітїанам на "Романі Яг"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м. Ужгород, вул. Дунаєвського, 18, телефон (03122) 61-39-56.
E-mail: romanijag@tn.uz.ua
http://www.romanijag.uz.ua

Видруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська, 13. Укляні, друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 26.

Романі історія анде берша

Ромська історія в датах

Кінець тридцятих, початок сорокових буремних років ХХ століття - апогей геноцидної політики Німеччини щодо ромів. Це час, коли за вісім років, згідно з останніми підрахунками, загинули (були розстріляні, спалені у газових печах катівень) понад 7 мільйонів ромів. У словниковому записі ромів з'явилося нове слово Голокост (знищення), ромською мовою воно звучить "Параїмос". Ромське населення надзвичайно обережно згадує ті часи, що пов'язано, в першу чергу, з тим, що місцеве населення не всюди захищало ромів.

1936 р.
7 березня. Роми і євреї позбавлені права голосу на виборах.

20 березня. Голова м. Франкфурта приймає рішення про інтернування всіх ромів міста у концтабір Діельстрассе.

Червень. Створено 13 відділ Національного міністерства охорони здоров'я, очолюваний доктором Робертом Ріттером в Берліні, який займається розробками питання, чи є роми людьми, а афроєвропейці - ариямими.

6 червня. Вишишов у світ проспект Національного і Пруського міністерств, в якому ромів називають "чужою".

Липень. У Баварії 400 ромів і сінти відправляють в Даху на примусові роботи. Видаються книги ряду вчених (Ганс Глобк, Роберт Кор-

бер, Клаус Еген та ін.), які на "науковому" рівні доводять, що євреї і роми повинні розглядатися як небажані для європейців елементи.

Усіх ромів і сінти вивозять із Берліна через початок Олімпійських ігор. П'ятдесят років пізніше поліція Іспанії зробить те саме під час підготовки до Олімпійських ігор у Мадриді.

1937 р.
18 серпня. Всі роми і сінти м. Франкфурта арештовані й відправлені у табір в Діельстрассе.

1938 р.
12-18 червня. Подібно до "Кришталевих ночей" - проведений "Тиждень знищення ромів".

9 листопада. Страшна ніч для євреїв - санкціоновано і

схвалено офіційно ставлення до членів "нижчої раси".

Жовтень. Й. Сталін закриває всі ромські організації (культурні, просвітні, переробні, хімічні). Заборона використання ромської літературної мови. Закриває ромські педагогічні технікуми, школи (яких в Москві було 4).

1939 р. У Греції створена культурна Асоціація грецьких циган.

1939-1945 рр. Друга світова війна. Націсти складають списки англійських ромів, які мають бути інтерновані в європейській концтабори. Британський уряд створює табори для кочуючих ромів, котрі виконують примусові роботи на фермах. Ці табори були закриті лише після війни.

ПЕРСА

У ресторани відвідувач скаржаться офіціанту, що в крабовому салаті немає крабів. Той, трохи подумавши, відповів:
- А хіба в італійському салаті є італійці?

Андо ресторано. О мануш гучел ле офіціантостар, со андо крабово салато най крабі. Кодо, цера думінен (гінди):
- Ай глен манге андо італіянского салато сі італіянци?

Як умовити жінку продовжити йти далі, якщо дорого перебігла чорна кішка?
- Легше умовити кішку повернутися.

Сар те мангав ла ромня те джал дуредер, те о дром наклас калі муца?
- Май федер те мангас ла муца те болдел пеа палпале.

РОМАНЕ ХАВЕНАТА

БОКЕЛІ ПГАБЕНЦА
400 г аро, 3 анре, 400 г гугло, 200 г олаю, 1 рой сода бікарбона, 600 г ерімнен (пгагердо) пгаба
гугли зумі:
100 г чіл, 250 г гугло, 5 роя тгуд, 2 роя какао

Анре кетане ле гуглеса гамісарас (мішнас), цера сьовас аро, олаю, 1 ройорі сода бікарбона. Пала кодо мішто гамісарас. Паліш сьовас ерімнен (пгагердо) пгаба. Пре аврі маклі телша (протіван), сьовас аро пала кодо о хумер тговас те пельвол андро бов 15-20 мін. Бокелі пекел пес, ай амен керас гугли зумін. Білярдо чіл гамісарас гуглеса, сьовас тгуд, какао, лачес мішто гамісарас сьовас пре бокелі, кана най таті (пгабарді).

ЯБЛУЧНИЙ ПИРІГ
400 г муки, 3 яйця, 400 г цукру, 200 г олії, 1 ложка погашеної соди, 600 г солодких яблук,
солодкий сироп: 100 г масла, 250 г цукру, 5 ложок молока, 2 ложки какао

Яйця збиваємо з цукром до піни, потім додаємо муку, олію, погашену соду і добре вимішуємо. Насамкінець додаємо потерті яблука. Приготовлену суміш виливаємо на вимашену олією і посипану мукою телшу. Випікаємо 15-20 хвилин у добре нагрітій духовці. Коли тісто спечеться, готуємо солодкий сироп. Розтоплене масло змішуємо з цукром, доливаємо молоко і додаємо какао і добре все вимішуємо. На холодне печиво виливаємо солодкий сироп.